

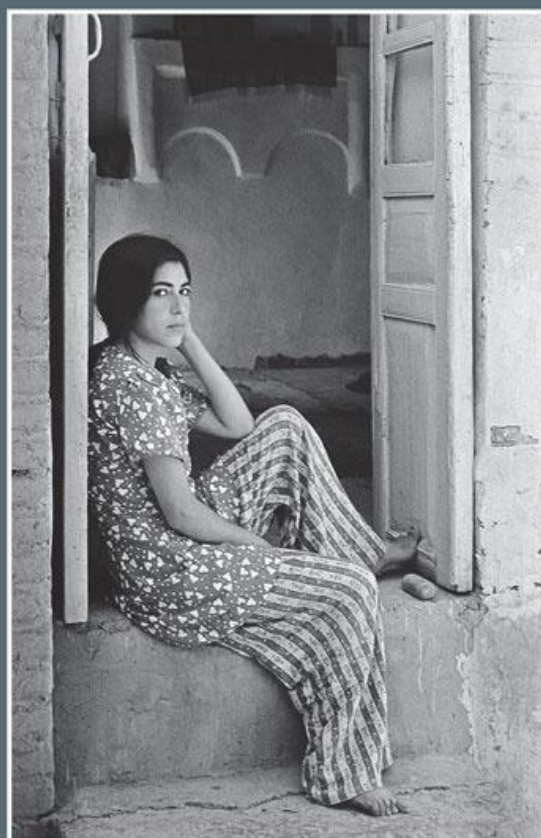
نگاهی به پرت‌های زنان و کودکان در کتاب گذار اثر

نصرالله کسرائیان

(با رویکردی تلفیقی از نقد کلاسیک و فمینیستی)

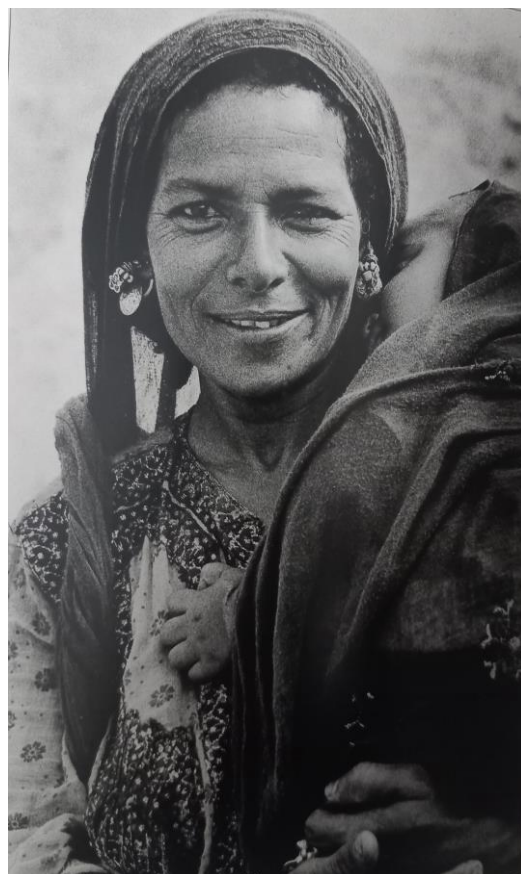
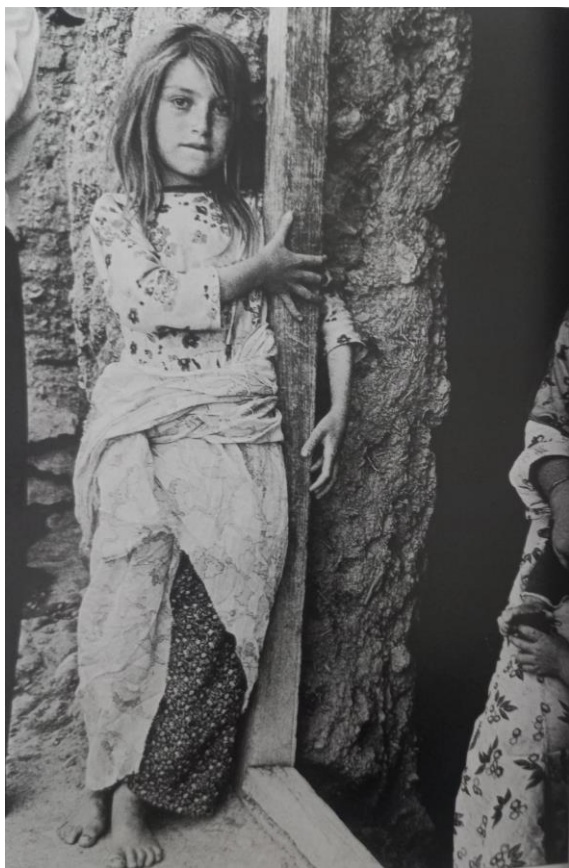
شکیبا طاهری

نصرالله کسرائیان گذار

در این نقد، تمرکز من بر پرتره‌های زنان، دختران و کودکان در کتاب گذار اثر نصرالله کسرائیان است؛ تصاویری که به نظر می‌رسد بخش مهمی از روایت تصویری این مجموعه را شکل می‌دهند. این پرتره‌ها تنها ثبت چهره افراد نیستند، بلکه روایتگر بخشی از فرهنگ، هویت و زیست اجتماعی انسان‌هایی هستند که عکاس با آن‌ها مواجه شده است. از همین رو، این آثار را می‌توان هم از منظر کلاسیک، با توجه به کیفیت مستند و ساختار بصری آن‌ها، و هم از منظر فمینیستی، با تمرکز بر شیوه بازنمایی زنان و دختران، مورد بررسی قرار داد.

از منظر کلاسیک، مهم‌ترین ویژگی این پرتره‌ها سادگی و صداقت آن‌هاست. کسرائیان بدون استفاده از نورپردازی نمایشی یا صحنه‌آرایی اغراق‌آمیز، سوژه را در محیط واقعی زندگی‌اش ثبت می‌کند. ترکیب‌بندی‌های متعادل، استفاده از نور طبیعی و توجه به جزئیات چهره و پوشش، باعث شده است شخصیت افراد بر هر عنصر دیگری غلبه کند. نگاه‌های مستقیم، سکوت چهره‌ها و حضور آرام آن‌ها در قاب، حس اعتماد میان عکاس و سوژه را منتقل می‌کند و مخاطب را به مواجهه‌ای بی‌واسطه با انسان درون تصویر دعوت می‌کند.

در میان این پرتره‌ها، تصاویر زنان بیش از همه جلب توجه می‌کند. زنان معمولاً با پوشش‌های بومی و سنتی و در فضایی متناسب با فرهنگ محل زندگی خود دیده می‌شوند، اما در برخی تصاویر نیز زنانی با پوشش‌های امروزی‌تر حضور دارند. این هم‌نشینی، تصویری یکدست و کلیشه‌ای از زن ایرانی ارائه نمی‌دهد، بلکه نشان می‌دهد هویت زنانه در این مجموعه، امری ثابت نیست و در مواجهه با تغییرات اجتماعی و فرهنگی، شکل‌های متفاوتی به خود می‌گیرد. در عین حال، عکاس زنان را به عناصر تزئینی یا نمادهای صرف فرهنگ بومی تقلیل نمی‌دهد؛

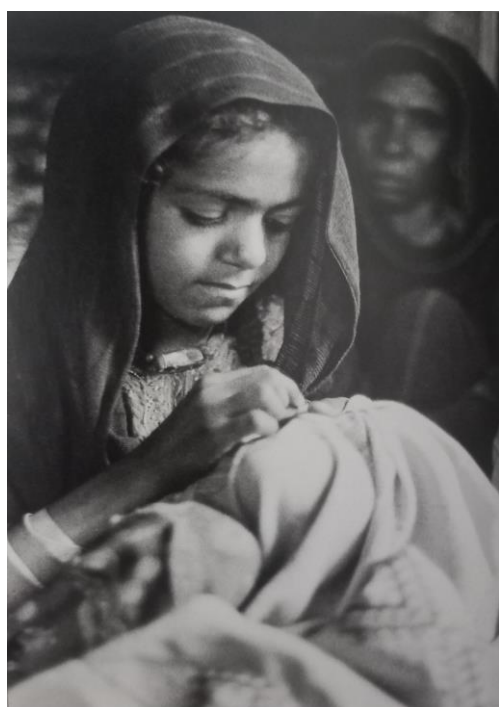
هر زن

شخصیتی مستقل دارد و نگاه، حالت چهره و نحوه حضورش در قاب، احساس هویت و فردیت را منتقل می‌کند. به‌ویژه پرتره زن روی جلد کتاب، با نگاه آرام و استوار خود، مخاطب را بیش از آنکه متوجه پوشش یا ظاهر کند، به شخصیت و حضور او جلب می‌کند. زن در این تصویر، سوژه اصلی روایت است؛ حضوری که احترام و کرامت انسانی او را در مرکز توجه قرار می‌دهد. همین ویژگی امکان خوانشی فمینیستی را فراهم می‌کند؛ زیرا زن نه به‌عنوان ابژه‌ای برای دیده شدن، بلکه به‌عنوان انسانی دارای هویت، تجربه و حضور اجتماعی در برابر مخاطب قرار گرفته است.

پرتره‌های کودکان نیز از تأثیرگذارترین بخش‌های این مجموعه هستند. برخلاف بسیاری از تصاویر مستند که کودک را صرفاً نمادی از معصومیت نشان می‌دهند، در این کتاب کودکان اغلب در متن زندگی روزمره و گاه در حال انجام کار یا آموختن فعالیت‌های سنتی دیده می‌شوند. این حضور نشان می‌دهد که هویت فرهنگی، سنت‌های قومی و شیوه زندگی هر جامعه از

همان سال‌های نخست به نسل بعد منتقل می‌شود. این کودکان تنها ناظران فرهنگ نیستند، بلکه با مشارکت در فعالیت‌های

روزمره، به تدریج به حاملان و ادامه‌دهندگان میراث فرهنگی و هویت قومی خود تبدیل می‌شوند. در میان پرتله‌های دختران نیز می‌توان نشانه‌هایی از این فرایند را مشاهده کرد. حضور آن‌ها در کنار زنان بزرگسال یا در دل فعالیت‌های سنتی، نشان می‌دهد که از همان کودکی با نقش‌ها و مسئولیت‌های اجتماعی آشنا می‌شوند و در مسیر یادگیری و تداوم فرهنگ جامعه خود قرار می‌گیرند. این تصاویر بیش از آنکه درباره انجام یک کار مشخص باشند، درباره انتقال تجربه، هویت و حافظه جمعی از نسلی به نسل دیگر سخن می‌گویند.

نکته دیگری که در برخی تصاویر جلب توجه می‌کند، نگاه مستقیم و گاه جدی یا عصبی کودکان به دوربین است. این نگاه‌ها، برخلاف تصور رایج از کودکی به‌عنوان دوره‌ای صرفاً سرشار از بازی و بی‌خیالی، نوعی آگاهی، کنجکاوی و حتی مقاومت را منتقل می‌کنند. گویی کودک حضور دوربین را کاملاً درک کرده و با نگاه خود، نوعی گفت‌وگوی خاموش با مخاطب برقرار می‌کند. همین ویژگی سبب می‌شود تصاویر از حالت صرفاً احساسی فاصله بگیرند و مخاطب را به اندیشیدن درباره شرایط زندگی، مسئولیت‌های زودهنگام و جایگاه این کودکان در جامعه وادار کنند.

در مجموع، پرتره‌های گذار تنها مجموعه‌ای از عکس‌های مستند نیستند، بلکه اسنادی انسانی از چهره‌هایی هستند که هر یک روایت خود را دارند. اگر از منظر کلاسیک، این آثار به دلیل ترکیب‌بندی، صداقت بصری و کیفیت مستندشان قابل توجه‌اند، از منظر فمینیستی نیز، به‌ویژه در پرتره‌های زنان و دختران، می‌توان تلاشی برای نمایش فردیت، کرامت انسانی و نقش آنان در حفظ و انتقال فرهنگ مشاهده کرد. شاید مهم‌ترین ویژگی این مجموعه آن باشد که بدون اغراق، قضاوت یا احساس‌گرایی، انسان را در متن زندگی واقعی‌اش به تصویر می‌کشد؛ و همین نگاه صادقانه است که باعث شده پرتره‌های گذار پس از گذشت سال‌ها همچنان توانایی برقراری ارتباط با مخاطب و دعوت او به تأمل را داشته باشند.